

כהן שעובד מחוסר בגדים

- א. פתיחה
ב. אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם
ג. דינים של נראות בבגדי הכהונה
ד. חלוקה פנימית בבגדי הכהונה
- ה. המשמעות של חסרון בגדי כהונה כפגם בכבוד והתפארת
ו. סיכום

א. פתיחה

הבגדים מלווים את המין האנושי מרגעיו הראשונים לאחר חטא אדם הראשון. בתרבות, הבגדים תמיד שימשו כסממן המעיד על מעמדו ותפקידו של בעליהם. גם בעבודת המקדש התורה מחייבת לבישת בגדים מסוימים לצורך העבודה.

התורה מציבה כמה מטרות מרכזיות לבגדי הכהונה: באופן בסיסי, בגדי הכהונה נועדו לקדש את אהרן לכהונה - "לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֵנוּ לַי" (שמות כח, ג); מטרה נוספת שקיימת בבגדים היא להיות לכבוד ולתפארת. דין זה נאמר במפורש לגבי כל בגדי הכהן הגדול. נוסף על כך, מטרה זו קיימת גם בחלק מבגדי הכהן ההדיוט: "וְלִבְנֵי אֶהֱרֹן תַּעֲשֶׂה כְּתַנְתַּ וְעָשִׂיתָ לָהֶם אֲבָנִיטִים וּמַגָּפְעוֹת לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת" (שם, מ).¹

ב. אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם

חז"ל קבעו שכהן שעובד כשהוא אינו לבוש בבגדי הכהונה מחלל את עבודתו (זבחים טו, ב).² יש מקום לעיין באופיו של הפסול: האם הוא נובע מחסרון בקדושת הכהן, או מחסרון בכבוד ובתפארת. המשך הסוגיה (יז, ב) משמעותי לדין שלנו:

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, ומטו בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון, דאמר קרא: וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו וחבשת להם מגבעות והיתה להם כהונה לחקת עולם, בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם.

* מאמר זה נכתב במסגרת הכולל הגבוה בשיבת הר עציון. תודה רבה לישיבה ולרבנים: ראש הישיבה הרב משה ליכטנשטיין והרב אליקים קרומביין, על הזכות לשבת בבית ה'.
1 אמנם, בבגדי כהן הדיוט לא ברור האם כל הבגדים הם לכבוד ולתפארת או רק חלק מהם.
2 הפנייה סתמית לגמרא במאמר זה מכוונת למסכת זבחים.

לכאורה, הכרעת הגמרא היא חד משמעית: כאשר הכהן אינו לובש את בגדי הכהונה הוא אינו מוגדר כהן הראוי לעבודה. הבגדים מגדירים את הכהן כעובד במקדש, נוסף על קומת הקדושה הבסיסית שקיימת בו מצד עצמו. כאשר הוא אינו לובש את כל הבגדים הוא אינו מוגדר כ"כהן העובד".

1. חידוד ההסבר בהבנת הבגדים כמגדירים את הכהן

ננסה להעמיק בהסבר הגמרא. כאשר אנו מבינים שבגדי הכהן אינם רק "קוד הלבוש" בהתנהגות ראויה בבית המקדש אלא חלק מהגדרת תפקיד הכהן כ"כהן העובד" יש מקום לשאול מדוע כך הם פני הדברים, שכן לכאורה הבגדים הם רק לבוש חיצוני לאדם.³ מדוע דווקא בגדי הכהונה מגדירים את הכהן כ"כהן משרת"?

ניתן להציע שאכן יש בבגדים שני פנים: הבגדים יכולים לשמש כאפשרות ליצור חיץ בין העולם החיצוני לעולם הפנימי. אולם קיים בהם גם צד נוסף - הם יכולים לשקף ולבטא את העולם הפנימי כלפי חוץ. האדם בעולמו הפנימי לא יוכל להשפיע כלפי חוץ אם לא יעטה בגדים. הבגדים הם המאפשרים לאדם לפעול בעולם. אדם בלי בגדים דומה לרצונות שאינם מקושרים למציאות.

כך אפשר להסביר גם את תפקיד בגדי הכהונה. יש לכהנים זהות ייחודית המאפשרת להם לעבוד בבית המקדש, אולם היא דורשת ביטוי כלפי חוץ. כדי שהכהנים יוכלו בפועל לעבוד בבית המקדש הם צריכים להשתמש בכלים - בבגדים - כדי להוציא את עולמם הפנימי כלפי חוץ ולעבוד בבית המקדש.⁴

כיוון נוסף שאפשר ללכת בו הוא לומר שהבגדים אכן מוסיפים למעמד הכהן, והם אלו שמגדירים אותו כ"כהן משרת". ודאי שהוא נשאר "כהן" במעמדו האישי לענין אכילת תרומה ואיסורי נישואין, אך הוא אינו "כהן משרת".⁵ לפי כיוון זה התורה משתמשת בבגדים ככלי שבאמצעותו הכהן יקבל מעמד מיוחד שאין לו כאשר הוא נמצא ללא בגדים.⁶

3 בחסידות נדרשת המילה "בגד" מלשון בגידה. לצערנו, אנו רואים לא פעם אנשים המתהדרים בלבוש קדושה אך מעשיהם אינם משקפים את הבגדים שאותם הם לובשים. הבגדים אינם משקפים את הזהות הפנימית של האדם, אלא מאפשרים לאדם לעטות עליו תחפושת.

4 לפי מבט זה הבגדים הם כמו ספירת המלכות בקבלה - הם היכולת של הכהן הגדול לבטא כלפי חוץ את העולם הפנימי, אך הם אינם מוסיפים דבר מצד עצמם שלא קיים בכהן לפני לבישת הבגדים.

5 בהמשך המאמר נעסוק באופן מדויק בהגדרה זו.

6 השם משמואל מסביר את הדברים באופן אחר. לדעתו מטרת הבגדים היא לכסות על עבודת הכהנים ולא להחצין אותה כלפי חוץ - "כי הכהנים עבודתם בחשאי והם פנימיים ביותר על

יש מקום לקשור נקודה זו לבגדי הלבן של הכהן הגדול ביום הכיפורים. יש מהראשונים שמסבירים שבגדי הלבן נועדו לדמות את הכהן למלאכים (ראה רמב"ן ויקרא טז, ד). כך עולה למשל מדברי האברבנאל (ויקרא טז, ה):

שהכהן גדול, בהכנסו במקום המקודש ההוא, היה מתדבק בבוראו ומתדמה כל מה שאפשר לא- להיו ולמלאכיו בהיותו ביום ההוא כאחד מצבא המרום.⁷

2. משמעות הקביעה של הבגדים כמגדירי כהונה והכהן הגדול מוגדר כזר

לפי הצעתנו, הגמרא העמידה במרכז האיסור של מחוסר בגדים את הגדרת הכהן כ"כהן העובד" רק כאשר יש לו בגדים. לקביעה זו יש מספר השלכות:

א. לאו במחוסר בגדים

מוני המצוות נחלקו האם יש לאו באיסור לשמש מחוסר בגדים. בעל הלכות גדולות (להלן בה"ג) מונה אותן בלאו (אות סח); הרמב"ם חולק עליו בנקודה זו, וסבור שאין לאו נפרד באיסור זה. ר' חיים בסטנסיל (חדושי הגר"ח יז, ב אות ב) מסביר שלדעת הרמב"ם אין מקום למנות את האיסור בלאו, מכיוון שלאחר שהגדרנו כהן מחוסר בגדים כזר - ממילא הוא חייב על עבודות המקדש כמו זר:

ונראה דשיטת הרמב"ם דדין לבישת בגדים הוא מצוה אבל איסורים מיוחדים ליכא במחוסר בגדים, דהאיסורים הם מדין זרות ממש, דהילפותא דאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם לענין פסול עבודה ומיתה אינו רק ילפותא מזרות בעלמא אלא דילפינן דמחוסר בגדים הרי הוא כזר ממש ונכלל באיסור זרות.⁸

כן הם צריכין לכיסוי בגדים, והלויים עבודתם בהתגלות וכלשון הזוה"ק שהם לארמא קלא, על כן אין להם ענין לבגדים מיוחדים" (שם משמואל בראשית פרשת ויגש שנה תרעח).

7 להרחבה עיין בספרו של הרב אברהם סתיו, מבית לפרוכת עמ' 64-68.

8 אמנם, עיין בדברי הרמב"ם (סנהדרין יט, ב) שמונה את רשימת החייבים מיתה בידי שמיים ועושים מעשה, ומנה בנפרד זר ששימש ומחוסר בגדים ששימש. לדבריו קשה מדוע הם נמנים פעמיים. שמא יש להסביר שרשימת חייבי המיתה אינה נקבעת על פי מהות האיסור אלא מחולקת לפי מי שעובר על האיסור, וכיוון שזר וכהן מחוסר בגדים הם אנשים שונים הרמב"ם מנה אותם פעמיים.

אמנם, ר' אברהם בן הרמב"ם חולק על הסבר הגר"ח, וטוען שגם הרמב"ם לא חשב שהוא ממש זר ולכן הוא מנה אותו במצווה עצמאית: "וידוע כי מחוסר בגדים אשר מדרגתו מדרגת זר בקצת אינו באמת זר ועל כן לא יספיק מנינו במנין זר ועוד כי לא מנה מחוסר בגדים בלאו אבל מנהו בכלל מצות עשה... ועל כן לא יתכן למנותם יחד משני פנים האחד בעבור הבדלם העצמי והשני מחילוף מניינם כי מנין הזר בל"ת ומנין המחוסר בגדים בעשה" (מעשה ניסים סימן כ).

בדעת הבה"ג נראה להסביר שיש שני סוגי זרים: ישראל וכהן מחוסר בגדים, ולכן יש מקום למנות גם לאו עצמאי במחוסר בגדים. יש הדהוד לדברי הבה"ג בדעת התוספות (יומא נט, ב ד"ה והרי תרומת) המחלקים בין זר לבין מחוסר בגדים:

אבל דישון מזבח הפנימי אף על פי שמחוסר דישון אין זה חסרון עבודה דלא אשכחן שיהא צריך בגדי כהונה.

לדעת התוספות כהן יכול לדשן את המזבח הפנימי כשהוא מחוסר בגדים, אף שזו עבודה הצריכה להיעשות דווקא על ידי כהן. הבנה זאת נובעת מתפיסה שכהן מחוסר בגדים אינו מוגדר ממש כזר, ולכן יכולות להיות עבודות הכשרות בו. המנחת חינוך (צח אות א) אינו מקבל תפיסה זו:

וצ"ע למה לא בעי בגדי כהונה דמחוסר בגדים דינו כזר כמבואר סנהדרין.

המנחת חינוך תוהה כיצד ניתן להפריד בין הצורך בכהן לצורך בבגדי כהונה, שכן כהן מחוסר בגדים נידון כזר, ואם הוא מחוסר בגדים - ממילא הוא אינו נידון ככהן.⁹

ב. העבודות שעליהם מתחייבים מיתה במחוסר בגדים

הגמרא (ק"ב, ב) עוסקת בעבודות שאין חייבים עליהן מיתה בעבודה ללא בגדים:

המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים, ומותר העומר, ושתי הלחם, ולחם הפנים, ושירי מנחות, והיוצק, והפותת, והבולל, והמולח, והמניף, והמגיש, והמסדר את השולחן, והמטיב את הנרות, והקומץ, והמקבל דמים, בחוץ - פטור, ואין חייבין עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום [שלא] רחוץ ידים ורגלים.

רש"י מסביר את הגמרא כך:

ולא משום מחוסר בגדים - דאינהו נמי כזר בזמן שאין בגדיהן עליהם אין כהונתם עליהם והווי להו זרים הכי נפקא לן בפרק שני.

יוצא מדברי הגמרא על פי רש"י, שההיקש בין מחוסר בגדים לזר משפיע גם על היקף חיוב המיתה בעבודות: לכן מחוסר בגדים מתחייב רק בעבודות תמות, שזר העושה אותן מתחייב מיתה.¹⁰

9 ההבדל בין כהן מחוסר בגדים לזר עולה גם מהתוספות ביומא (כג, ב ד"ה יש עבודה).
10 כך עולה גם מהריטב"א (יומא כד, ב ד"ה הדלקה) ומדברי המנחת חינוך (קנ, א). ועיין בשפת אמת (יז, ב ד"ה אין בגדיהם וכו') המעלה אפשרות שמחוסר מכנסיים יתחייב גם בעבודות שאינן עבודה תמה. נלך בכיוון דומה לקמן בעזרת ה'.

ג. מחוסר בגדים בכמה

נאמר בגמרא (ק"ג, א):

ר"י אומר: אין מנחה בכמה, וכיהון [רש"י: כהונה דאפילו זר בכמת יחיד כשר] ובגדי שרת [רש"י: בגדי כהונה], וכלי שרת וריח נוחות.

הגמרא קובעת שאין דין בגדי כהונה בכמה. קביעת הגמרא ברורה לאור ההבנה המרכזית שהצגנו: כיוון שזר כשר בכמה, ממילא גם מחוסר בגדים כשר בכמה.¹¹

3. חקירה באופי הגדרתו של הכהן

לאחר שראינו את השלכות של קביעת הגמרא שמחוסר בגדים הוא כמו זר, יש מקום לעיין לצורך מה נדרשים בגדי הכהונה. יש מקום להעלות שתי חקירות בדין זה:

א. דין בעבודה או דין כהן

ר' יוסף ענגיל (אתון דאורייתא יט) חוקר האם בגדי הכהונה נצרכים רק להגדרת הכהן - בגדי הכהונה מגדירים את הכהן כ"כהן עובד", והתורה דורשת "כהן עובד" בכל עבודות המקדש; או שגם העבודה במקדש מחייבת בבגדי כהונה. להסבר החקירה נביא מספר נפקא מינות:

1. נשים

ר' יוסף ענגיל מדייק מדברי התוספות (קידושין לו, ב) כמו הצד הראשון:

חוץ ממנחת סוטה ונזירה מפני שהן מניפות - וא"ת תיפוק ליה דכל הני אינם כשרות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים דהא אמר בפ"ב דזבחים (דף יז, ב) דאפילו כהנים בזמן שאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם וי"ל דמיירי שלבשו את הבגדים א"נ י"ל כיון שלא נצטוו בבגדי כהונה לא הוו מחוסרי בגדים.

הגמרא הביאה לימוד מיוחד הפוסל נשים מעבודות המקדש. התוספות מקשים מדוע יש צורך בו, שכן נשים אינן לובשות בגדי כהונה והן נחשבות כמחוסרות בגדים. בתירוץ הראשון התוספות מעמידים את הסוגיה באישה הלובשת בגדי כהונה. אולם, בתירוצם

11 ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכה ב-ג כלל י) לומד באופן שונה. לדעתו אם כהן מחוסר בגדים הוא כמו זר, אין צורך שהמשנה במפורש תכתוב שבכמה אין כהן וגם אין בגדי כהונה, מכיוון שהצורך בבגדי כהונה הוא כדי להגדיר את הכהן ככהן העובד, ולכן מסתבר שיש להם משמעות נוספת. אמנם למסקנה הוא דוחה את הראיה, עיין שם.

השני הם טוענים, שכהנות היו יכולות לעבוד במקדש בלא בגדי כהונה, מפני שלא נצטוו עליהם, ולכן צריך לימוד מיוחד לפוסלן.

מוכח מדברי התוספות, לומר ר' יוסף ענגיל, שהעבודה אינה מצריכה בגדי כהונה, מפני שאילו היא היתה מצריכה - לא היה חילוק בין כהן לכהנת. עולה אפוא מדברי התוספות שבגדי הכהונה מגדירים את הגברא כ"כהן עובד".

2. כהן הדיוט שעובד עבודת כהן גדול בבגדי הדיוט

ר' יוסף ענגיל תולה שאלה נוספת בחקירה: האם כהן הדיוט שעבד עבודת כהן גדול בבגדי כהן הדיוט, נחשב מחוסר בגדים או לא. אם הבגדים מגדירים את הכהן - הוא אינו מחוסר בגדים; אך אם העבודה דורשת בגדים - אזי הוא מחוסר בגדים.¹²

ב. התאמת הכהן לתפקיד או שינוי זהותו

בנוסף לחקירה זו, יש לדון מהו התהליך שעובר הכהן כשהוא לובש בגדי כהונה: האם הוא משנה את תפקידו או את זהותו. נסביר: ניתן להבין שכהן עובד אינו משנה את זהותו בלבישת הבגדים אלא מגדיר את תפקידו. זהות הכהן היא אותה זהות אלא שהוא ראוי לעבודת המקדש רק כאשר הוא לבוש בגדי כהונה. מצד שני, יש מקום להבין שהתורה מחדשת שיש זהות כהן חדשה, ברמה גבוהה יותר, כאשר הוא עובד בבית המקדש וזאת מושגת רק כאשר הכהן לובש בגדי כהונה.

אבן בוחן לשאלה זו יכולה להיות הדין במקרה של כהן הדיוט שלובש בגדי כהונה של כהן גדול, דבר המוגדר בגמרא (יה, א) כ"יתור בגדים". להבנת השאלה יש להקדים:

האחרונים חוקרים (עיין באור שמח כלי המקדש ה, יז; מקדש דוד קדשים לו, א) מה היחס בין כהן גדול לכהן הדיוט. האם מעמד הכהן הגדול שונה באופן מהותי מכהן הדיוט, וקדושתו היא קדושה אחרת, או שהכהן הגדול הוא כהן הדיוט 'משודרג'. אם כהן גדול הוא כהן הדיוט משודרג ניתן לשאול האם הייחודיות של הכהן הגדול מתבטאת בריבוי קדושה או רק בתפקיד. דהיינו, האם לאהרן יש רק תפקיד מיוחד או שיש לו גם קדושה מיוחדת, הקיימת דווקא בכהן הגדול.¹³

12 המקדש דוד (קדשים לו, א) מציג נפקא מינה דומה: מה הדין אם כהן גדול יעבוד בקודש הקדשים עם בגדי זהב. מצד הגדרתו הוא מוגדר ככהן גדול, אמנם מצד העבודה הוא צריך לעבוד עם בגדים אחרים. יש מקום לראות חקירה זו בדין מחוסר בגדים בפרה אדומה. עיין משנה פרה ד, א, יומא מב, א-ב, ואכמ"ל.

13 יש שרצו לתלות שאלה זו במחלוקת לגבי האכנס של הכהן הדיוט. עיין ביומא יב, ב.

הגרי"ז (יח, א ד"ה תוס' ד"ה כהן גדול) כותב בשם הגר"ח, שיש שני דינים בכהן גדול: מצד אחד יש דין שנובע מהמשיחה שהוא דין בשינוי הזהות שלו, ובנוסף קיים דין של ריבוי בגדים שאינו משנה את זהות הכהן אלא רק מגדיר את תפקידו.

לאור הקדמה זו יש לבחון את דברי הגמרא לגבי מחוסר בגדים. לדעתי, יש להציע כך: אם מבינים שזהות הכהן הגדול אינה שונה מזו של כהן הדייט, יש להבין שהצורך בבגדי כהונה הוא לשם הגדרת כהן העובד, וגם שינוי בתפקיד יוצר דין מחוסר בגדים. כך גם עולה מדברי הגר"ח שטען כי ריבוי בגדים אינו משנה את זהות הכהן אלא רק מגדיר את תפקידו. לאור זאת מסתבר להבין שדין מחוסר בגדים קשור לתפקידו של הכהן הגדול. אמנם לפי ההבנה שקיים הבדל מהותי בין הכהן הגדול לכהן הדייט עולה האפשרות שיסוד דין חסרון בגדים הוא חסרון בזהותו של הכהן. חסרון זה יוצר דין מחוסר בגדים.

ג. דינים של נראות בבגדי הכהונה

עד כאן דנו בהבנת דין חסרון בגדים. ראינו שמעל לפני השטח האופי הבסיסי של הפסול הוא משום שהוא אינו מוגדר ככהן העובד. יש מקום לטעון שבחסרון הבגדים יש גם בעיה בכבוד והתפארת הנצרכים לכהן בעבודתו, אך ראשית יש לחקור מהי אותה התפארת שקיימת בבגדי הכהונה. ההבנה הפשוטה היא שהכהן מתכבד בבגדיו המכובדים. הבנה זו עולה בין השאר, בדברי הרמב"ן (שמות כח, ב):

לכבוד ולתפארת - שיהיה נכבד ומפואר במלבושים נכבדים ומפוארים, כמו שאמר הכתוב כחתב יכהן פאר (ישעיה סא י'), כי אלה הבגדים לבושי מלכות הן, כדמותן ילבשו המלכים בזמן התורה.¹⁴

בהמשך דבריו הרמב"ן מעלה הבנה נוספת: הכבוד והתפארת של הבגדים אינם מפארים רק את הכהן העובד, אלא את בית המקדש:

ועל דרך האמת, לכבוד ולתפארת, יאמר שיעשו בגדי קדש לאהרן לשרת בהם לכבוד השם השוכן בתוכם ולתפארת עזם, כדכתיב (תהלים פט, יח) כי תפארת עזמו אתה. וכתיב (ישעיה סד, י') בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו, וקדשנו הוא הכבוד ותפארתנו תפארת ישראל, ועוד נאמר (תהלים צו, ו) עוז ותפארת במקדשו, וכן לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (ישעיה ס, יג), שיהיה מקום המקדש מפואר בתפארת, ומקום רגליו, שהוא מקום בית המקדש, מכובד בכבוד השם. וכן ובישראל יתפאר (שם מד, כג), שיהיה מראה ומיוחד בהם תפארתו, וכן אמר למטה גם בבגדי הבנים כלם לכבוד ולתפארת (להלן פסוק מ).

ואמר בקרבנות יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתו אפאר (ישעיה ס, ז). והנה המזבח רצונו, והכבוד בית תפארתו.¹⁵

אם כן יש מקום לטעון שכאשר כהן מגיע ללא בגדים הוא פוגע בתפארת שצריכה להיות לכהן או למקדש ולכן עבודתו פסולה. אמנם, קשה לבסס את כל אופיו של הדין על פגיעה בכבוד, שכן גם כהן גדול שלובש בגדים של כהן הדיוט נחשב מחוסר בגדים, אף שלכאורה אין במעשהו פגיעה בכבוד. למרות זאת, יש מקום לטעון שיש מרכיבים מסוימים בדין מחוסר בגדים שנובעים מחסרון בכבוד.

נדון במספר סוגיות העוסקות בפסול מחוסר בגדים, ונראה האם הדין נובע מצד חסרון בהגדרת הכהן או מצד החסרון בכבוד והתפארת. במהלך העיון נראה מספר ביטויים לכך שדין מחוסר בגדים יכול לנבוע מחוסר כבוד ותפארת בבגדי הכהן.

1. מיותר בגדים

הגמרא (יה, א) לומדת שגם כהן הלוּבש בגדים מיותרים - מחלל את עבודתו:

הכהנים בכיהונן, מכאן לכהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד - עבודתו פסולה!

על פניו, מאוד מוזר מדוע ייתור בגדים הוא בעייתו: מדוע כהן הלוּבש את הבגדים שהתורה ציוותה עליו, ומוסיף עליהם - פוגם בעבודתו.

ניתן לומר שדין זה מבוסס על ההבנה שכאשר הכהן לובש את בגדי הכהונה הוא יוצר לעצמו מעמד של כהן העובד. כמו שמחוסר בגדים אינו לובש את סט הבגדים שאותו התורה הגדירה, ולכן אינו זוכה במעמד של כהן העובד, כך גם מי שיש לו יותר בגדים משציוותה התורה.¹⁶

א. איזה בגד נחשב כיותר בגדים

הגמרא בעירובין (קג, ב) דנה האם תחבושת על האצבע פוסלת את העבודה. לפי הלישנא הראשונה יש בתחבושת בעיה של ייתור בגדים, לפי הלישנא השנייה יש בתחבושת בעיה של חציצה אך לא של ייתור בגדים.

גם הירושלמי עוסק כאן בשאלה זו בדומה לבבלי, אך בירושלמי קיים חידוש שאינו מופיע בבבלי. הירושלמי (עירובין י, יג) מחדש שטעמו של מי שסובר שתחבושת אינה נחשבת כיותר בגדים, הוא שאין ייתור בגדים בכגד שאינו בגד כהונה:

15 במסגרת מאמר זה לא ניכנס לעומק דברי הרמב"ן. כמו כן יש מקום רב לחלק בסוגיה זו בין הכהן הגדול לכהן הדיוט. במסגרת המאמר לא ניכנס לחילוק זה.

16 ועיין בכנסת ראשונים לרב אילן (דף יח הערה סז) שמסביר את מהות הדין על פי דיני חציצה.

יהודה רבבי אמר לא שנו אלא גמי אבל בניגיון אסור מפני יתור בגדים סברין מימר יתור בגדים כחיסור בגדים. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא דר' חנינא דא"ר חנינא בלבד שלא יחוץ בינו לבין בגד ולא בין בגד לבגד. על דעתיה דר' חנינא אי זהו יתור בגדים שתי כתנות שתי מצנפות שני מכנסים שני אבנטים.

יש אחרונים שרצו לדייק שהרמב"ם (כלי המקדש י, ה) פסק כדעה זו בירושלמי: כשם שהמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל העבודה, כך היתר בגדים, כגון שלבש שתי כתנות או שני אבנטים, או כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד ה"ז מחלל העבודה וחייב מיתה בידי שמים.

ניתן לבחון את הדין לאור הסברות הבסיסיות שהצענו. אם מבינים שכל תוספת על בגדי הכהונה נחשבת כיתור בגדים - אין מקום לנטות לאחד הצדדים. אמנם, את דברי הירושלמי מסתבר יותר לראות לאור ההבנה שרואה בבגדי הכהונה מערכת בגדים שמקדשת את הכהן, ויציאה מהמערכת מתרחשת רק כאשר משנים בבגדי הכהונה עצמם. כאשר מוספים בגד חול, למרות הפגיעה האסתטית, אין בכך שינוי ממערכת הבגדים שהתורה קבעה.

ב. היכן נחשב מקום הראוי להוספה

הגמרא (יט, א) דנה אם יש דין יתור בגדים גם שלא במקום בגדים:

אמר ר' יהודה בריה דרבי חייא: לא שנו אלא גמי, אבל צילצול קטן הוא יתור בגדים; ורבי יוחנן אמר: לא אמרו יתור בגדים אלא במקום בגדים, אבל שלא במקום בגדים לא הוא יתור.

מסתבר שלדעת רבי יוחנן, לבישת בגדים נוספים פוגעת אמנם בנראות החיצונית של בגדי הכהונה, אך דבר זה אינו מוגדר כיתור בגדים. טעם הדבר הוא משום שכאשר הכהן מוסיף בגד שלא במקום בגדים הוא אינו מוסיף במקום שלגביו ציוותה התורה ללבוש את הבגדים, ובכך אינו חורג מסט הבגדים שעליו ציוותה תורה.

2. בגדים ארוכים קצרים

נאמר בגמרא (יה, א-ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: מרושלין - כשרין, מסולקין - פסולין. והתניא: מסולקין - כשרין! אמר רמי בר חמא, לא קשיא: כאן שסילקן על ידי אבנט, כאן דליתנייהו מעיקרא כלל. רב אמר: אחד זה ואחד זה - פסולין... רב חדא תני: מרושלין שסילקן ע"י אבנט - כשרין.

רב ושמואל נחלקו בדין כהן הלובש בגדים שאינם מתאימים למידתו. לדעת שמואל כאשר הבגדים ארוכים העבודה כשרה, ואילו כאשר הם קצרים העבודה פסולה. רב חולק, ולדעתו כשהבגדים אינם מתאימים למידת הכהן - עבודתו פסולה. החילוק של שמואל אינו מובן: מדוע שיהיה הבדל בין בגדים ארוכים לקצרים? אפשר להציע מספר הסברים לסברתו:

א. בגדים ארוכים כשרים לעבודה מכיוון שהתוספת מוגדרת כיותר בגדים שלא במקום בגדים.

ב. בגד ארוך ממידתו אינו נחשב כבגד מיותר, כיוון שאינו בגד שלם.

בדעת רב הפוסל יש מקום לכמה הבנות. מדברי רש"י (יח, ב), המסביר את הכשר הבגדים הארוכים בכך נשמע שהפסול הוא מטעם ייתור בגדים:

מר סבר - מאן דפטר בעלת חמש סבר לא אמרינן יתר כמאן דליתיה דמי אלא כמאן דאיתיה הוא ולא קרינן לה בת ארבע ומאן דמחייב ס"ל יתר כמאן דליתיה דמי להאי חמישי גבי מרושלין נמי לא הוי ייתור בגדים.

המשאת משה (קדשים יד) מביא ראייה שהסוגיה עוסקת בהגדרת בגדי הכהונה ולא בדין אסתטי, מכך שהגמרא מתחילה לדון לגבי ציצית האם אומרים יתר כמאן דאיתא דמי או כמאן דליתא. טיעון זה הוא ברובד ההלכתי ולא ברובד האסתטי.

אמנם, הרמב"ם (כלי המקדש ח, ד) מחבר את הפסולים ומקשר אותם לטעם האסתטי:

בגדי כהונה מצוותן שיהיו חדשים נאים ומשולשים כדרך בגדי הגדולים שנאמר לכבוד ולתפארת, היו מטושטשין או מקורעין או ארוכין יתר על מדתו או קצרים פחות ממדתו או שסלקן באבנט ועבד עבודתו פסולה, היו משוחקין או שהיו ארוכים וסילקן באבנט עד שנעשו כמדתו ועבד עבודתו כשרה.

עולה מדברי הרמב"ם שהפסול נובע מכך שבגדים שאינם תואמים את מידתו של הכהן אינם לכבוד ולתפארת.¹⁷

3. קרוע בגדים

הגמרא (יח, ב) מביאה פסולים נוספים הנוגעים לאיכות הבגדים:

מטושטשין או מקורעין, ועבד - עבודתו פסולה.

הרמב"ן (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם לא תעשה קסג, וכך כותב גם הר"ן סנהדרין כב, ב ד"ה מכלל) מסביר דינים אלו מטעם הדין של מחוסר בגדים:

17 יש להעיר כי הקרן אורה (יח, ב ד"ה תוס' בד"ה מסולקין) סבור שפסול זה הוא לכתחילה בלבד.

והפיסול הוא מדין מחוסר בגדים שאינו לבוש בהם במקום הקרע. וכן פסלו שם מסולקין עצמן דליתנהו מעיקרא מן הטעם הזה בעצמו.

התוספות (יומא יב, ב ד"ה ילבש) חולקים, ולדעתם דין קרוע בגדים קשור לחוסר בכבוד ותפארת: "דמטושטשין או מקורעין פסולין בפ' שני דזבחים (דף יח, ב) דכתב בהו (שמות כה) לכבוד ולתפארת".

4. חציצה

נחלקו האחרונים מה היחס בין דין חציצה לפסול מחוסר בגדים. המנחת חינוך (צט א) טוען שכהן שיש לו חציצה נחשב מחוסר בגדים, אך הגרי"ז (זבחים יט, א ד"ה בפלוגתא) טוען שחציצה היא דין עצמאי. אם מבינים שחציצה היא חלק מדיני מחוסר בגדים, כדברי המנחת חינוך, מסתבר שמוקד הפסול הוא חוסר יכולת להגדיר את הכהן כלבוש בגדים, כיון שחציצה אינה פוגעת באסתטיקה כי היא אינה חיצונית.

ד. חלוקה פנימית בבגדי הכהונה

בנוגע לדין מחוסר בגדים יש מקום לחלק בין בגדי כהונה שונים. כל בגדי הכהונה נצרכים כדי לאפשר לכהן לעבוד בבית המקדש, אך רק חיסרון של חלקם מהווה פגם בכבוד ותפארת. ביטוי לחלוקה זו נמצא בדברי ריש לקיש בנוגע לבגדי הכהונה שנצרכים בתרומת הדשן:

1. תרומת הדשן

לדעת ריש לקיש (ביומא כג, ב), ניתן לתרום תרומת הדשן עם שני בגדי כהונה בלבד: הכתונת והמכנסיים. יתכן שיש מקום לחלוקה פנימית בין בגדי הכהונה: כתונת ומכנסיים הם הבגדים הבסיסיים שקשורים לעצם ההסתובבות הבסיסית בבית המקדש וחסרונם הוא פגיעה בכבוד המקדש, ואילו מצנפת ואבנט הם בגדים שקשורים רק להגדרת הכהן.¹⁸

2. חסרון מכנסיים

הגמרא (סנהדרין פג, ב) מחפשת מקור לחיוב מיתה במחוסר בגדים. התוספות (יומא ה, ב ד"ה להביא) מקשים מדוע הגמרא צריכה לחפש מקור, כיוון שהתורה בעצמה כותבת במפורש את חיוב המיתה כאשר היא עוסקת במכנסי הכהנים (שמות כה, מג):

18 הרב אילן (זבחים יח הערה עד) מציע לחלק בין הבגדים השונים לאור החקירה של האתון דאורייתא שראינו לעיל. לפי הבנה זו שני הבגדים הבסיסים נובעים מצד העבודה ואילו ארבעת הבגדים הם דין בהגדרת הכהן. לאור זאת בתרומת הדשן קיים רק המחייב של בגדי כהונה מצד חיוב העבודה ולכן ניתן להסתפק בשני בגדי כהונה בלבד.

וְהָיוּ עַל אֶהָרָן וְעַל פְּנֵיו בְּבֹאֵם אֶל אֶהָל מוֹעֵד אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֵת בְּקֹדֶשׁ
וְלֹא יֵשְׂאוּ עֹז וְנִמְתּוּ חֲקֹת עוֹלָם לוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו.

בתשובה, הם מביאים דעה שכהן מחוסר מכנסיים מתחייב על עצם הכניסה לקדש. דין זה ייחודי וקיים רק במכנסיים. המשך חכמה (שמות כח, מ) מסביר את ההגיון בחלוקה:

והנה כל דבר שיש בו כבוד בהיותו, לא יהיה בחסרונו פחיתות, אבל דבר שבהיעדרו יהיה פחיתות, לא יהיה בהיותו שלמות וכבוד. והנה בגדים אלו יהיו בהיותם כבוד, אבל על המכנסים (פסוק מב) בלבשו אותם אינם בגדי כבוד, אולם בהעדרם הוא פחיתות. לכן כתב מיתה על המכנסים, שאם לא ילבש אותם יהיה פחיתות וחייב מיתה. וזה כדברי הר"י דאורליינוס בסנהדרין (פג, ב) בתוספות ובזבחים דף יז, ב, וחייב על ביאה ריקנית באהל מועד בלי מכנסים. אבל על שאר בגדי כהונה אינו חייב בחסרונם, ורק על עבודה משום זרות ד'אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והווי כורים', ולא על ביאה ריקנית באהל מועד.

לדעת המשך חכמה יש חלוקה בין בגדים המייצרים כבוד ותפארת לבגדים המונעים פחיתות. המכנסיים אינם יוצרים כבוד ותפארת למקדש, אולם אם הכהן מגיע ללא מכנסיים יש בכך פגיעה במקדש. לעומת זאת, כאשר הכהן אינו לובש את שאר בגדי הכהונה הוא אינו פוגע בכבוד של המקדש, אך אינו יוצר כבוד ותפארת. בחסרונם, חיוב המיתה נובע מצד הדין של "אין בגדיהם עליהם".¹⁹

ה. המשמעות של חסרון בגדי כהונה כפגם בכבוד והתפארת

נמצא שיש מקום להבחין בשני סוגים של פסולים בדין מחוסר בגדים. פסול הנובע מחוסר הגדרה ככהן ופסול הנובע מפגיעה בכבוד של המקדש. יש מקום לחלק בין סוגי הפסול השונים.

1. העונש על עבודה מחוסר בגדים

לדעת הקרן אורה (זבחים יח, ב ד"ה שם גמרא בגדים) העונש של מחוסר בגדים מצד הגדרת הכהן הוא חיוב מיתה. לעומת זאת, הפסול מצד פגיעה בכבוד ותפארת פוסל את העבודה אך אינו מחייב מיתה.

2. המעשה האסור

יש מקום גם לחלק בנוגע למעשה שאסור לכהן לעשות כאשר הוא מחוסר בגדים. רש"י (שמות כח, לה) מגדיר את איסור מחוסר בגדים כך:

19 בראשונים מופיעים תירוצים נוספים לשאלה זו. עיין: רמב"ן שמות כח, לה; פירוש הריב"א שם, מג; תוספות סנהדרין פג, ב ד"ה אין.

ולא ימות - מכלל לאו אתה שומע הן, אם יהיו לו לא יתחייב מיתה, הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים.

יש מקום לתהות האם רש"י קבע שמחוסר בגדים אסור כבר בכניסה, או שהאיסור הוא רק לעבוד מחוסר בגדים. הרמב"ן שם מסביר שאין איסור כניסה למקדש מחוסר בגדים אלא רק איסור עבודה. הרמב"ן טוען שאפילו רש"י לא התכוון לחייב על עצם הכניסה אלא רק על כניסה משמעותית, כניסה שיש בה עבודה. כך נראה גם בפשטות מלשונות הגמרא בסוגייתנו העוסקת בעבודה.

יש מקום לדון מהי עמדת הרמב"ם בשאלה זו. מצד אחד נראה שהרמב"ם מבין שהאיסור הוא איסור עבודה. הרמב"ם (כלי המקדש י, ד) מסביר שהמחוסר בגדים חייב כמו זר שעבד:

כהן גדול ששימש בפחות משמנה בגדים אלו, או כהן הדיוט ששימש בפחות מארבעה בגדים אלו הוא הנקרא מחוסר בגדים ועבודתו פסולה וחייב מיתה בידי שמים כזר ששימש שנאמר וחגרת אותם אבנט והיתנה להם כהונה, בזמן שבגדיהם עליהן כהונתן עליהן, אין בגדיהן עליהן אין כהונתם עליהן אלא הרי הם כורים ונאמר והזר הקרב יומת.

אמנם בהלכות ביאת מקדש הרמב"ם מבין שאסור לקרוע בגדים להיכנס למקדש מכיוון שדבר זה הוא ניוול:

דין קרועי בגדים ודין פרועי ראש אחד הוא... הא אם עבד והוא קרוע בגדים חייב מיתה בידי שמים אף על פי שעבודתו כשירה ולא חללה. יראה לי שכל כהן הכשר לעבודה אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין או שכור משאר המשכרין או פרוע ראש או קרוע בגדים כדרך שקורעין על המתים אף על פי שלא עבד עבודה הרי זה לוקה, הואיל והוא ראוי לעבודה ונכנס בשעת העבודה מנוול ככה והרי הוא מוזהר שלא יכנס... וכן אסור לכל אדם... בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שכור או פרוע ראש דרך ניוול או קרוע בגדים, אף על פי שאינו באזהרה שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוול, אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי זה מותר להכנס לעזרת ישראל.

נראה להסביר שהרמב"ם מתייחס לשני פסולים של כהן שאינו לובש את כל בגדי הכהונה. הסוג הראשון הוא "מחוסר בגדים" - פסול זה קיים רק בזמן העבודה במקדש; בנוסף, יש דין מצד כבוד המקדש. הדין השני אינו ייחודי לבגדי הכהונה אלא קיים גם באופנים נוספים של חוסר כבוד, דוגמת פרוע ראש או שתוי יין. פסול זה הוא דין בכניסה, וכהן שנכנס בבגדים קרועים חייב אפילו לא עבד. הטעם לדין זה הוא שהכניסה

למקדש באופן מנוול פוגעת בכבוד המקדש. אמנם, כאשר הכהן רק נכנס למקדש ולא עבד - הוא חייב מלקות בלבד ולא מיתה.²⁰ הבדל נוסף שקיים בין הדינים הוא, שבעוד דין מחוסר בגדים - הנובע מזרות - מחייב רק את הכהנים, דין כבוד המקדש מחייב גם ישראל, שלא ייכנס למקדש קרוע בגדים.

נפקא מינה נוספת נוגעת לסוג העבודה המחייבת מיתה כאשר הכהן עבד קרוע בגדים. הר המזריה על הרמב"ם (ביאת מקדש א, יד) טוען שלדעת הרמב"ם חיוב מיתה בקרוע בגדים שעבד הוא לא רק על עבודה תמה אלא על כל עבודה המחייבת מיתה, בניגוד למחוסר בגדים שעבד החייב רק בעבודה תמה. זאת משום שעצם הכניסה מחייבת במלקות, אך חיוב מיתה שייך רק בעשיית פעולה משמעותית יותר, וזו אינה חייבת להיות עבודה תמה, אלא כל עבודה היא פעולה משמעותית ומחייבת מיתה.

ו. סיכום

במאמר זה עסקנו בפסול מחוסר בגדים. ההבנה הבסיסית בסוגיות היא שדין זה מבוסס על הגדרת הכהן, כדרשת חז"ל: "אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם". ניסינו להעמיק מעט במשמעותה של דרשת חז"ל זו הן מחשבתית והן למדנית.

ראינו כיצד דין זה משפיע על היקף החיוב במחוסר בגדים, והצענו לחקור האם הדרישה לגבי כהונה נובעת מצד הכהן העובד או מצד עבודת המקדש. על גבי ההבנה הבסיסית, ראינו שיש צד נוסף בפסול מחוסר בגדים הנובע מפגיעה בכבוד ותפארת - או של הכהן או של המקדש. בשלב הראשון ראינו כיצד ההבנה הנוספת משתלבת ועולה בסוגיות השונות. בשלב השני ראינו מספר נפקא מינות שקיימות בין צדדי הפסול השונים.

20 האחרונים דנו לגבי הלכה נוספת ברמב"ם וניסו להבין כיצד היא משתלבת בדיני מחוסרי הבגדים. עיין כלי המקדש ח, ד; רדב"ז ביאת מקדש א, יד; קרן אורה זבחים יח, ב ד"ה בגדים, ואכמ"ל.